

*Kimyo
har joyda!*

Mavzu:

Noorganik moddalarning asosiy sinflari

*Moddalar
dunyasini
birga kashf etamiz!*

OKSIDLAR

KISLOTALAR

ASOSLAR

TUZLAR

KIMYO

ELEMENTLAR

MODDALAR

11
Na
Natriy

17
Cl
Hlor

19
K
Kalium

20
Ca
Kalsiy

B B B metodi

Mavzu bo'yicha
sizning fikringiz
muhim!

Bilaman

Mavzu bo'yicha
nimalarni bilaman -?

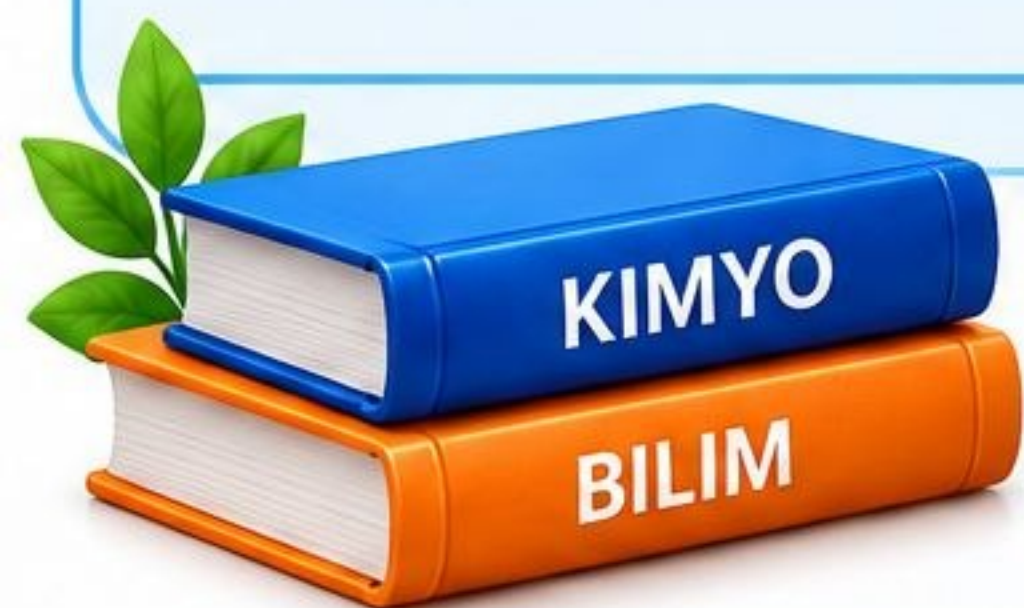
Bilishni xohlayman

Mavzu bo'yicha
nimalarni bilishni xohlayman -?

Bilib oldim

Mavzu bo'yicha
nimalarni bilib oldim -?

@Kimyo_tarqatmalar

Darsning rejasi

*Kimyo
har joyda!*

1 Oksidlar

- 1 Tarkibi va tuzilishi
- 2 Nomlanishi
- 3 Turlari
- 4 Ishlatilishi
- 5 Fizik xossalari
- 6 Kimyoviy xossalari

2 Kislotalar

- 1 Tarkibi va tuzilishi
- 2 Nomlanishi
- 3 Turlari
- 4 Ishlatilishi
- 5 Fizik xossalari
- 6 Kimyoviy xossalari

3 Asoslar

- 1 Tarkibi va tuzilishi
- 2 Nomlanishi
- 3 Turlari
- 4 Ishlatilishi
- 5 Fizik xossalari
- 6 Kimyoviy xossalari

4 Tuzlar

- 1 Tarkibi va tuzilishi
- 2 Nomlanishi
- 3 Turlari
- 4 Ishlatilishi
- 5 Fizik xossalari
- 6 Kimyoviy xossalari

*Kimyo-
kelajak kaliti!*

Darsning maqsadlari

*Kimyo
har joyda!*

*Bilish
Tushunish
Qo'llash
Rivojlanish*

Ta'limiy

- Noorganik moddalarning asosiy sinflari (oksidlar, kislotalar, asoslar, tuzlar) haqida tushuncha berish.
- Har bir sinfning tarkibi, umumiy xossalari va misollarini o'rganish.
- Olingan bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llay olish ko'nikmalarini shakllantirish.

Tarbiyaviy

- Tabiatga va atrof-muhitga ongli munosabatda bo'lishga tarbiyalash.
- Kimyoviy moddalar bilan ishlashda mas'uliyat, ehtiyotkorlik va xavfsizlik madaniyatini shakllantirish.
- Fan va ilmga qiziqish, mehnatsevarlik, aniqlik va intizomlilik fazilatlarini tarbiyalash.

Rivojlantiruvchi

- Tahlil qilish, taqqoslash va tasniflash ko'nikmalarini rivojlantirish.
- Muammoni hal qilish, mantiqiy fikrlash va xulosa chiqarish qobiliyatini shakllantirish.
- Kimyoviy bilimlarni kundalik hayot bilan bog'lab, amaliy fikrlash va kreativlikni rivojlantirish.

Bu moddalarni nima birlashtiradi -?

Karbonat angidrid

Xlorid kislota

So'ndirilgan ohak

Osh tuzi

Ular bir-biridan nimasi bilan farq qiladi
va qaysi sinfga kiradi -?

Oksidlar

Oksidlar – noorganik moddalarning muhim sinfidir.

Ta'rifi

Oksidlar – biri kislorod bo'lgan ikki xil elementdan tashkil topgan murakkab moddalardir.

Umumiy formulasi

Belgilarining ma'nosi

- E** – oksid hosil qiluvchi element
- O** – kislorod
- n** – kislorodning valentligi
- m** – oksid hosil qiluvchi elementning valentligi

Misollar

Natriy oksid

Kalsiy oksid

Alyuminiy oksid

Karbonat anhidrid

Oltinugurt(VI) oksid

Temir(III) oksid

Kislorod oksidlarda odatda II valentli bo'ladi.

@Kimyo_tarqatmalar

ASOSLI OKSIDLAR

Misollar:

Na_2O , K_2O , CaO , MgO ,
 BaO , FeO , CuO

KISLOTALI OKSIDLAR

Misollar:

CO_2 , SO_2 , SO_3 , N_2O_5 ,
 P_2O_5 , SiO_2 , Cl_2O_7

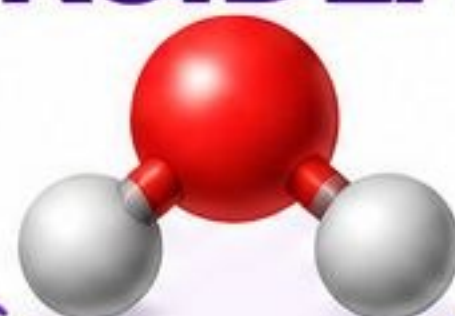
AMFOTER OKSIDLAR

Misollar:

Al_2O_3 , ZnO , BeO ,
 SnO , PbO , Cr_2O_3

OKSIDLAR

BEFARQ OKSIDLAR

Misollar:

CO , NO , N_2O , SiO ,
 GeO , PbO

QO'SH OKSIDLAR

Misollar:

Fe_3O_4 , Pb_3O_4 , Mn_3O_4 ,
 Sn_3O_4 , $\text{Fe}_2\text{O}_3 \cdot \text{FeO}$

@Kimyo_tarqatmalar

Asosli oksidlar

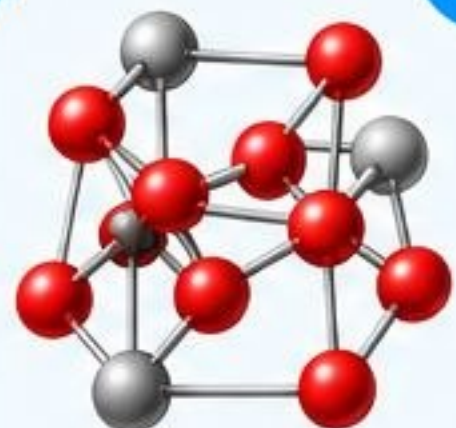
- Odatda qattiq (kristall) moddalar.
- Rangi asosan oq, kulrang yoki rangli.
- Erish va qaynash temperaturasi yuqori.
- Suvda kam eriydi.

Kislotali oksidlar

- Odatda gaz yoki qattiq moddalar.
- Rangsiz yoki rangli.
- Erish va qaynash temperaturasi nisbatan past.
- Suvda yaxshi eriydiganlari ham bor.

Amfoter oksidlar

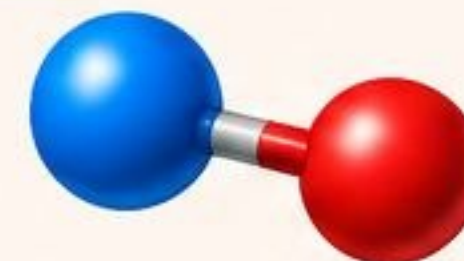

- Qattiq (kristall) moddalar.
- Rangi oq yoki kulrang.
- Erish temperaturasi yuqori.
- Suvda deyarli erimaydi.

Oksidlarning fizik xossalari

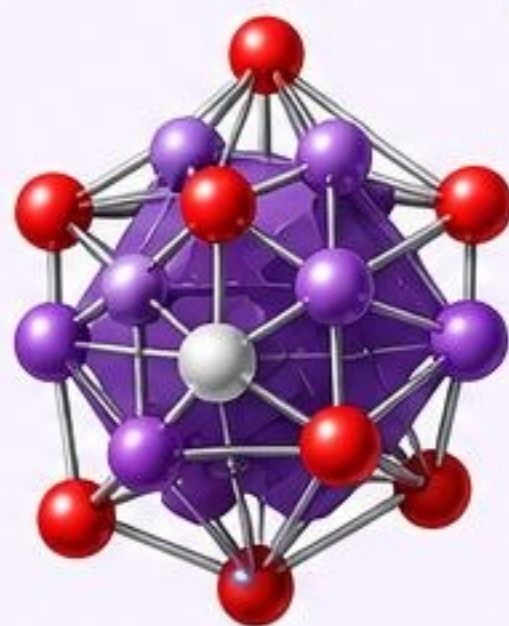

Befarq oksidlar

- Odatda gaz moddalar.
- Rangsiz.
- Erish va qaynash temperaturasi past.
- Suvda kam eriydi.

Qo'sh oksidlar

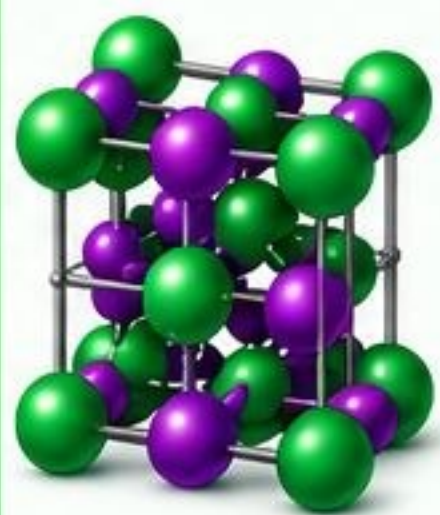

- Odatda qattiq (kristall) moddalar.
- Rangi turlicha (oq, kulrang, sariq, qizil va b.).
- Erish temperaturasi yuqori.
- Suvda kam eriydi.

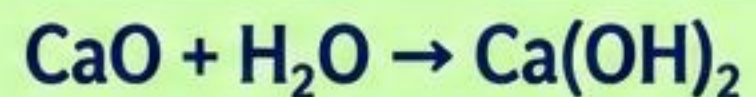

@Kimyo_tarqatmalar

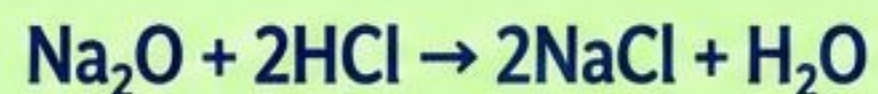
Asosli oksidlar

- 1 Suv bilan reaksiyaga kirishib, asos (ishqor) hosil qiladi.

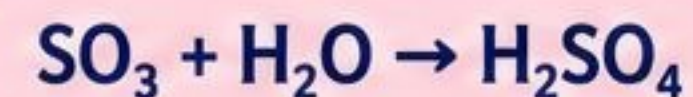
- 2 Kislotalar bilan reaksiyaga kirishib, tuz va suv hosil qiladi.

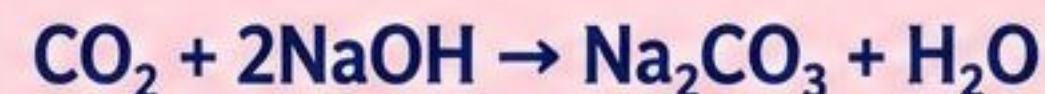
Kislotali oksidlar

- 1 Suv bilan reaksiyaga kirishib, kislota hosil qiladi.

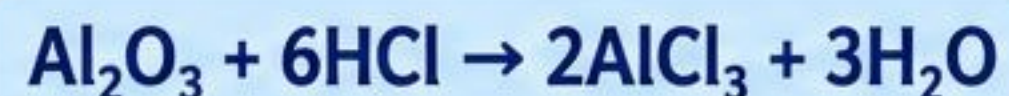
- 2 Asoslar (ishqorlar) bilan reaksiyaga kirishib, tuz va suv hosil qiladi.

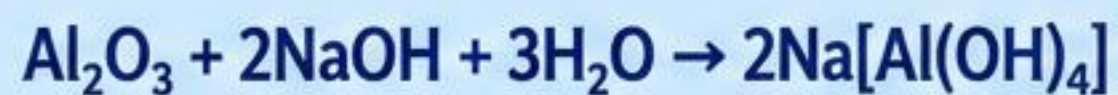
Amfoter oksidlar

- 1 Kislotalar bilan reaksiyaga kirishib, tuz va suv hosil qiladi.

- 2 Asoslar (ishqorlar) bilan reaksiyaga kirishib, kompleks tuzlar hosil qiladi.

Oksidlarning kimyoviy xossalari

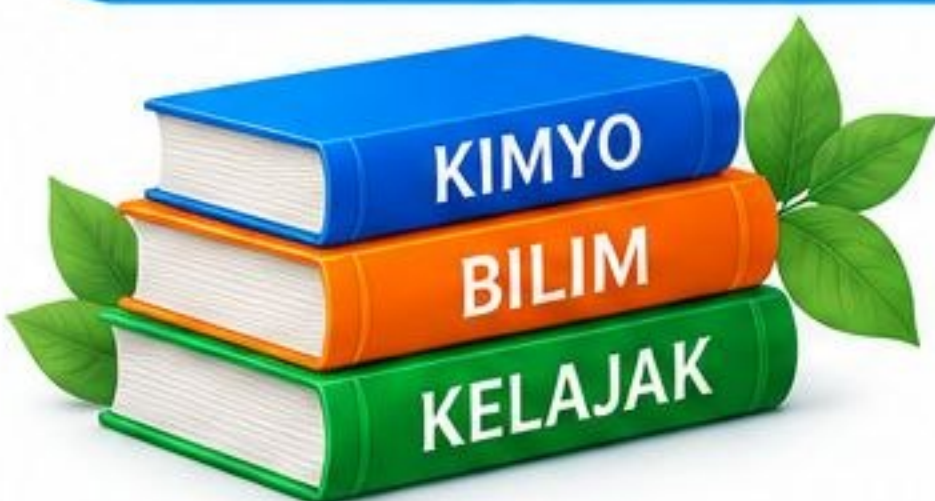
Befarq oksidlar

- 1 Kislotalar bilan reaksiyaga kirmaydi.

- 2 Asoslar bilan reaksiyaga kirmaydi.

@Kimyo_tarqatmalar

1 H_2O

Ichimlik suvi

Tabiatdagi suvlar

Kimyoviy erituvchilar

2 Li_2O

Li-ion batareyalar

Shisha va keramika

Issiqqa chidamli materiallar

3 BeO

Issiqqa chidamli keramikalar

Aviatsiya va kosmik texnika

Rentgen nurlarini o'tkazuvchi oynalar

4 B_2O_3

Borosilikat shisha

Keramika va emallar

O'g'itlar (borli)

5 CO

Metallurgiyada qaytaruvchi

Organik sintezlar

Yonilg'i (sintez gazi tarkibi)

6 CO_2

Ichimliklarni gazlash

Yong'in o'chirgichlar

Issiqxonalar uchun CO_2 manbai

7 N_2O

Krem va ko'pik tayyorlash

Tibbiyotda anestetik

Raketa dvigatellarida oksidlovchi

8 NO

Azot oksidlarini olish

Organik sintezlar

Yonish jarayonlarida oraliq mahsulot

9 NO_2

Atmosferadagi ifloslantiruvchi

Azot kislotasini olish

Kimyo sanoatida oraliq mahsulot

10 N_2O_5

Nitratlar olish

Raketada oksidlovchi

Kimyoviy sintezlar

1 H_2O

2 Li_2O

3 BeO

4 B_2O_3

5 CO

6 CO_2

7 N_2O

8 NO

9 NO_2

10 N_2O_5

1 SO_3

Laboratoriyada
olinishi

Sulfat kislota
ishlab chiqarishda

Qurituvchi
modda sifatida

2 Cl_2O

Sanoatda
olinishi

Ichimlik suvini
dezinfeksiya qilishda

Qog'oz va to'qimachilik sanoatida
oqartirishda

3 Cl_2O_3

Olinishi

Oqartirish
jarayonlarida

Kimyoviy sintezlarda
oksidlovchi sifatida

4 Cl_2O_5

Oq kristalli
modda

Kuchli oksidlovchi
modda

Raketa yonilg'isi ishlab
chiqarishda oksidlovchi sifatida

5 Cl_2O_7

To'q sariq rangli
modda

Juda kuchli oksidlovchi
modda

Maxsus kimyoviy
sintezlarda

6 K_2O

Oq rangli
modda

O'g'itlar ishlab
chiqarishda

Shisha va keramika
ishlab chiqarishda

7 CaO

Oq kukunsimon
modda

Qurilishda ohak
tayyorlashda

Metallurgiyada flux
sifatida ishlatiladi

8 CrO

Yashil-qora rangli
modda

Zanglamaydigan po'lat
ishlab chiqarishda

Yuqori haroratli
qotishmalarda ishlatiladi

1 SO_3

2 Cl_2O

3 Cl_2O_3

4 Cl_2O_5

5 Cl_2O_7

6 K_2O

7 CaO

8 CrO

1 F_2O

Olinishi laboratoriyada

Ftoridlovchi
modda sifatida

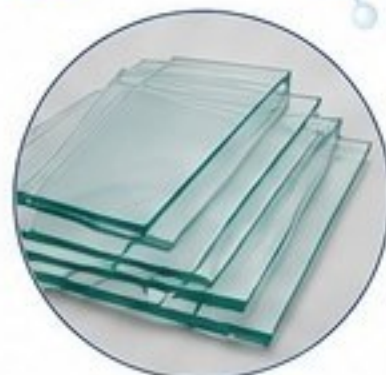

Raketa yoqilg'isida
ishlatilishi mumkin

2 Na_2O

Oq qattiq
modda

Shisha ishlab
chiqarishda

Kimyo sanoatida
ishlatiladi

3 MgO

Oq kukunsimon
modda

Olovbardosh
g'ishtlarda

Yuqori haroratga
dayduqli materiallarda

4 Al_2O_3

Oq kukun

Keramika
materiallarda

Abrasiv material sifatida
ishlatiladi

5 SiO_2

Kvarts kristallari

Qum tarkibiy
qismi

Shisha ishlab
chiqarishda

6 P_2O_3

Oq kristallsimon
modda

Laboratoriyada
olinadi

Sintezlarda
ishlatiladi

7 P_2O_5

Oq gigroskopik
modda

Fosfor kislotasi
olinishida

O'g'itlar ishlab
chiqarishda

8 SO_2

Rangsiz gaz

Suvda erib
sulfat kislotasi hosil qiladi

Qog'oz oqartirishda
ishlatiladi

1 F_2O

2 Na_2O

3 MgO

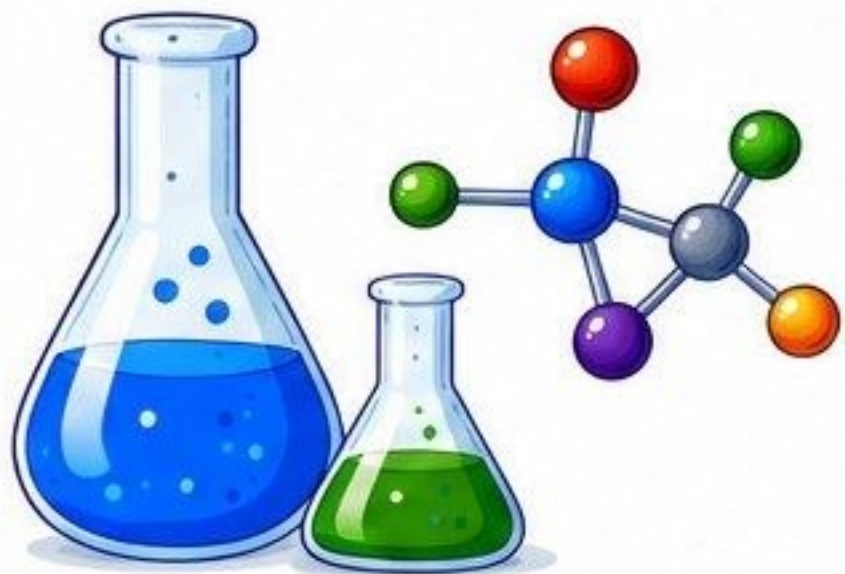
4 Al_2O_3

5 SiO_2

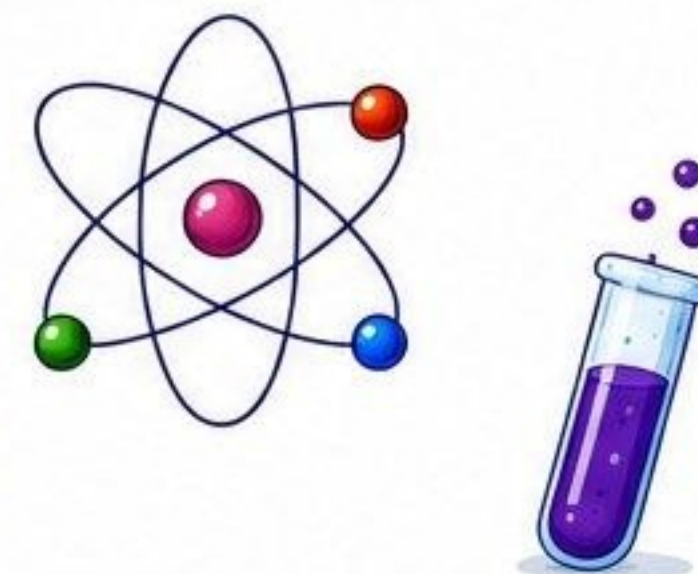
6 P_2O_3

7 P_2O_5

8 SO_2

OXSIDLAR

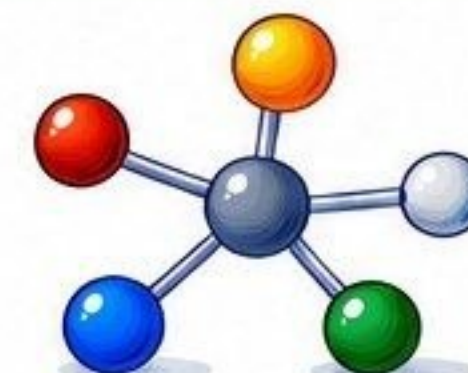
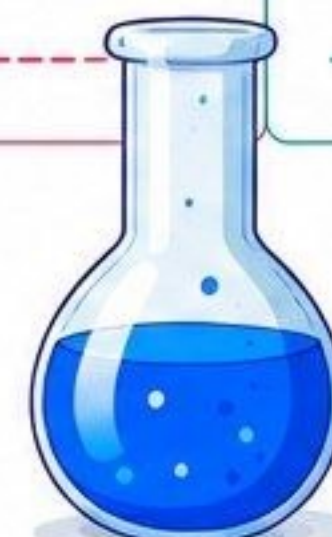
Jadvalni to'ldiring va oksidlar haqida ko'proq bilib oling!

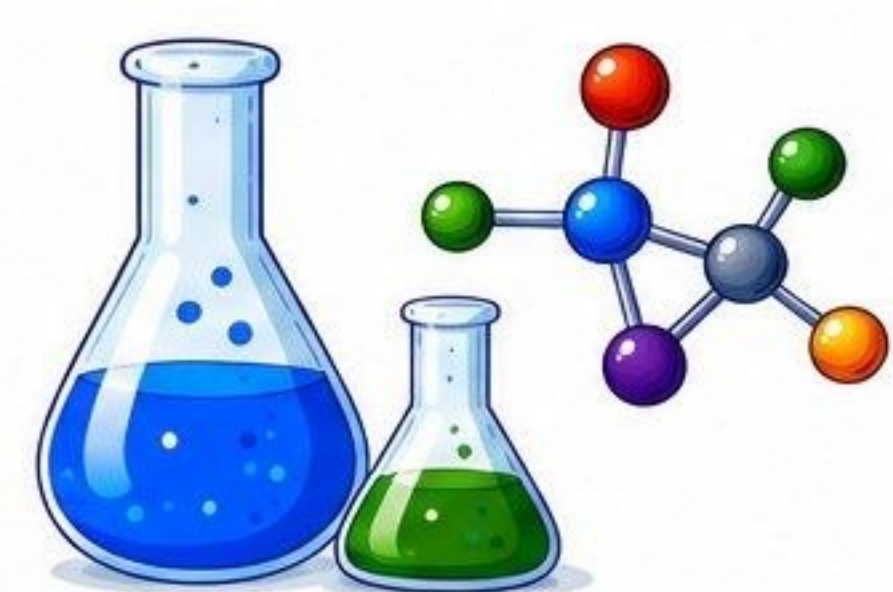
FORMULASI	NOMI	OKSID TURI	OKSIDLANISH DARAJASI	FIZIK XOSSASI	QO'LLANILISHI
CaO	_____	_____	_____	_____	_____
CO ₂	_____	_____	_____	_____	_____
SO ₃	_____	_____	_____	_____	_____
Al ₂ O ₃	_____	_____	_____	_____	_____
N ₂ O	_____	_____	_____	_____	_____

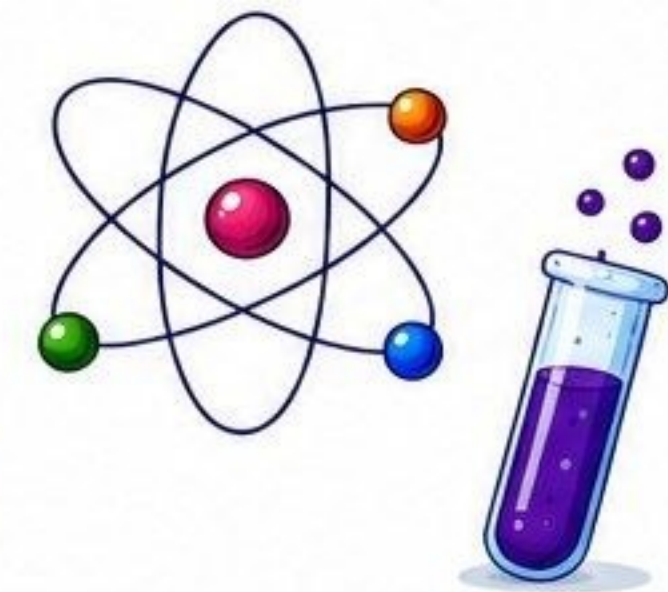
ESLATMA:

- ★ Oksidlar – ikki elementdan (ulardan biri kislorod) tashkil topgan birikmalar.
- ★ Oksidlar asosli, kislotali, amfoter va neytral bo'ladi.

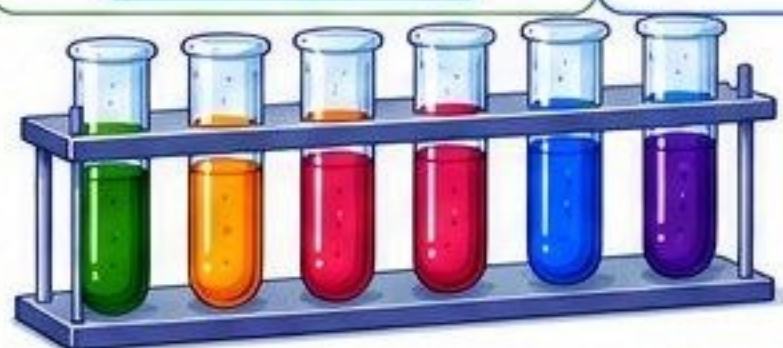

OXSIDLAR

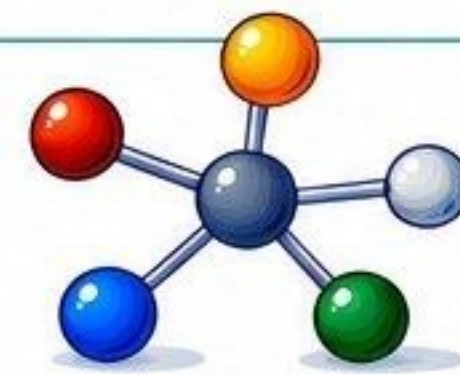
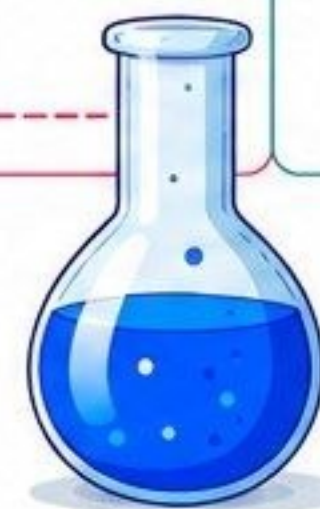
Jadvalni to'ldiring va oksidlar haqida ko'proq bilib oling!

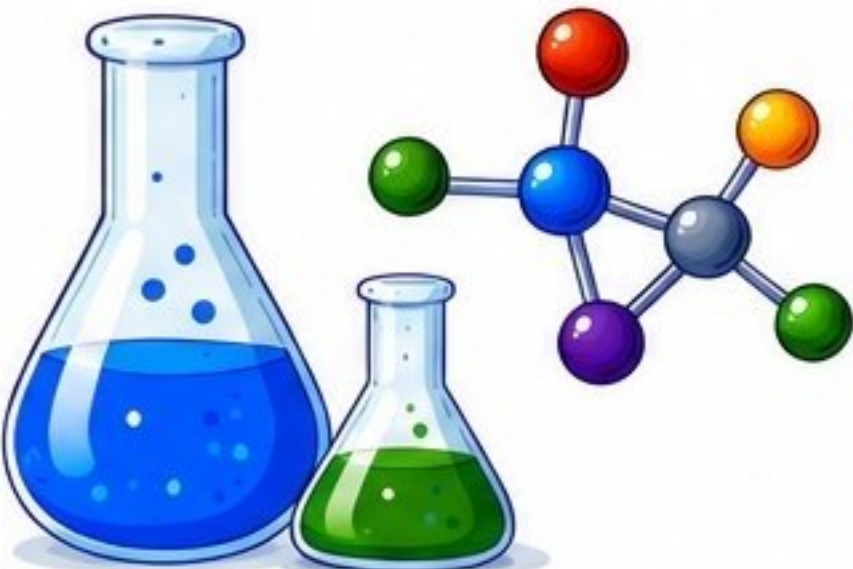
FORMULASI	NOMI	OKSID TURI	OKSIDLANISH DARAJASI	FIZIK XOSSASI	QO'LLANILISHI
Fe_2O_3	_____	_____	_____	_____	_____
NO_2	_____	_____	_____	_____	_____
P_2O_5	_____	_____	_____	_____	_____
CuO	_____	_____	_____	_____	_____
SiO_2	_____	_____	_____	_____	_____
Na_2O	_____	_____	_____	_____	_____

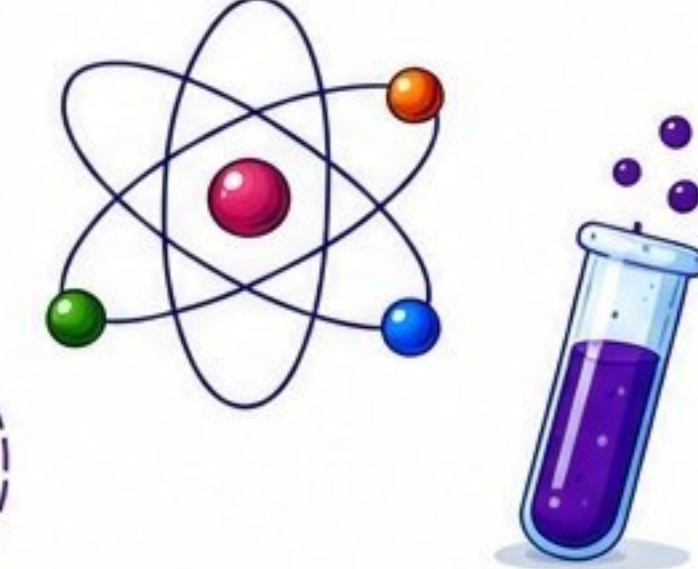
ESLATMA:

- ★ Oksidlar – ikki elementdan (ulardan biri kislorod) tashkil topgan birikmalar.
- ★ Oksidlar asosli, kislotali, amfoter va neytral bo'ladi.

OXSIDLAR

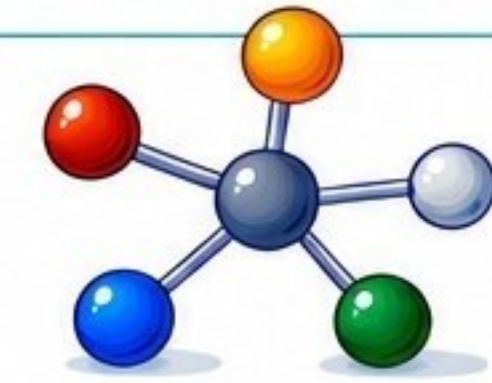
 Jadvalni to'ldiring va oksidlar haqida ko'proq bilib oling!

FORMULASI	NOMI	OKSID TURI	OKSIDLANISH DARAJASI	FIZIK XOSSASI	QO'LLANILISHI
ZnO	_____	_____	_____	_____	_____
CO	_____	_____	_____	_____	_____
SO ₂	_____	_____	_____	_____	_____
PbO ₂	_____	_____	_____	_____	_____
MgO	_____	_____	_____	_____	_____
Cl ₂ O ₇	_____	_____	_____	_____	_____

ESLATMA:

- ★ Oksidlar – ikki elementdan (ulardan biri kislorod) tashkli topgan birikmalar.
- ★ Oksidlar asosli, kislotali, amfoter va neytral bo'ladi.

ASOSLAR

Kimyo –
hayotni
tushunish
kaliti!

Ta'rif:

Metall atomi va bir yoki bir necha gidrookso guruhdan tashkil topgan murakkab moddalarga **asoslar** deyiladi.

Umumiy formulasi:

Metall atomi

Gidrookso
guruhlar soni (n)

(OH) –
gidrookso
guruh

Misollar:

Natriy gidroksid

Kaliy gidroksid

Kalsiy gidroksid

Alyuminiy gidroksid

Temir(II) gidroksid

Temir(III) gidroksid

Asoslar suvda eritilganda
ishqoriy muhit hosil qiladi.

@Kimyo_tarqatmalar

BILIM –
BARQAROR KELAJAK POYDEVORI!

Kimyo –
hayotni
tushunish
kaliti!

ASOSLAR

Ta'rif:

Metall atomi va bir yoki bir necha gidroksi guruhdan tashkil topgan murakkab moddalarga **asoslar** deyiladi.

Asoslarning turlari

Suvda eriydigan asoslar (ishqorlar)

Suvda erib, ishqoriy muhit hosil qiladigan asoslar **ishqorlar** deyiladi.

Misollar:

Natriy gidroksid

Kaliy gidroksid

Bariy gidroksid

Suvda erimaydigan asoslar

Suvda erimaydigan yoki juda kam eriydigan asoslar **erimaydigan asoslar** deyiladi.

Misollar:

Mis(II) gidroksid

Temir(III) gidroksid

Alyuminiy gidroksid

Eslab qoling!

Ishqorlar ham asoslarning
bir turiga kiradi.

@Kimyo_tarqatmalar

Kimyo
har yerda
biz bilan!

Asoslarning fizik xossalari

Kimyo –
hayotni
tushunish
kaliti!

1. Agregat holati

Asoslar odatda qattiq (kristall modda) holatda bo'ladi.

NaOH

2. Rangi

Ko'pchilik asoslar oq rangli moddalardir.

KOH

3. Hidi

Asoslarning o'ziga xos hidi yo'q.

Ca(OH)₂

4. Ta'mi

Asoslar achchiq ta'mga ega (ta'm ko'rish tavsiya etilmaydi!).

5. Suvda eruvchanligi

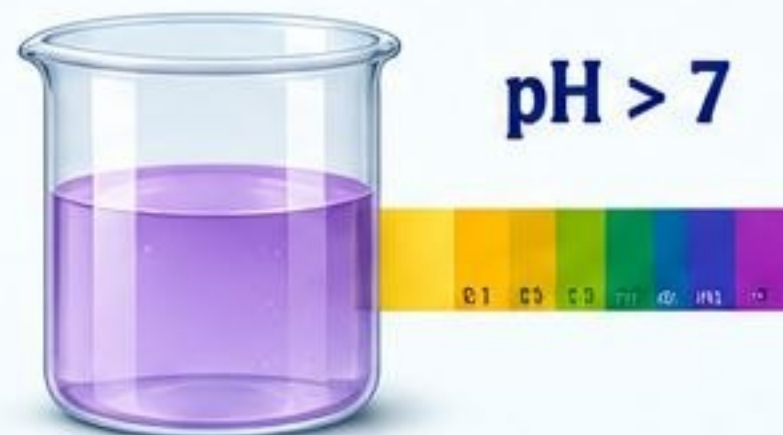
Ba'zi asoslar suvda yaxshi eriydi (ishqorlar), ba'zilari kam eriydi yoki erimaydi.

NaOH suvda yaxshi eriydi.

6. Eritma muhiti

Asoslar suvda eriganda ishqoriy muhit hosil qiladi.

pH > 7

7. Elektr o'tkazuvchanligi

Suvda erigan asoslar elektr tokini o'tkazadi (elektrolitlar).

8. Gigroskopikligi

Ba'zi asoslar (masalan, NaOH, KOH) havodagi namlikni yutadi (gigroskopik moddalar).

Eslab qoling!

Asoslar kuchli ishqoriy muhit hosil qiladi.

@Kimyo_tarqatmalar

Bilmo –
barqaror kelajak poydevori!

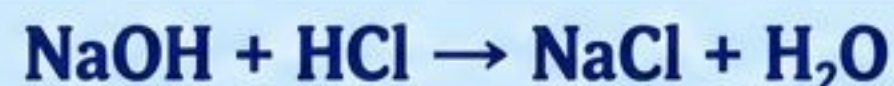

Asoslarning kimyoviy xossalari

Kimyo –
hayotni
tushunish
kaliti!

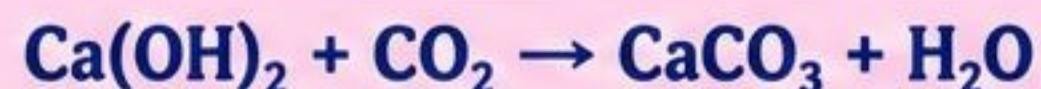
1 Kislotalar bilan reaksiyasi

Asoslar kislotalar bilan reaksiyaga kirishib, tuz va suv hosil qiladi.

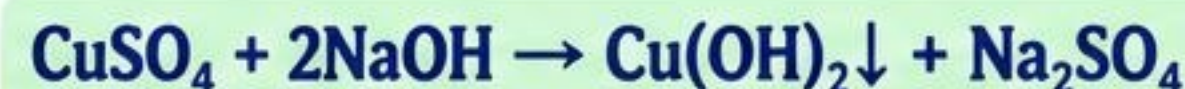
2 Kislotali oksidlar bilan reaksiyasi

Asoslar kislotali oksidlar bilan reaksiyaga kirishib, tuz va suv hosil qiladi.

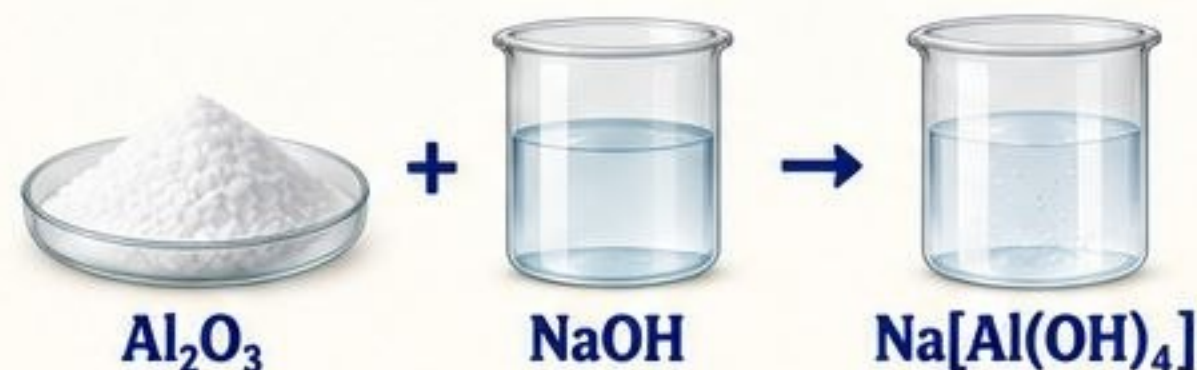
3 Tuzlar bilan reaksiyasi

Ba'zi asoslar tuzlar bilan reaksiyaga kirishib, erimaydigan asos (cho'kma) hosil qiladi.

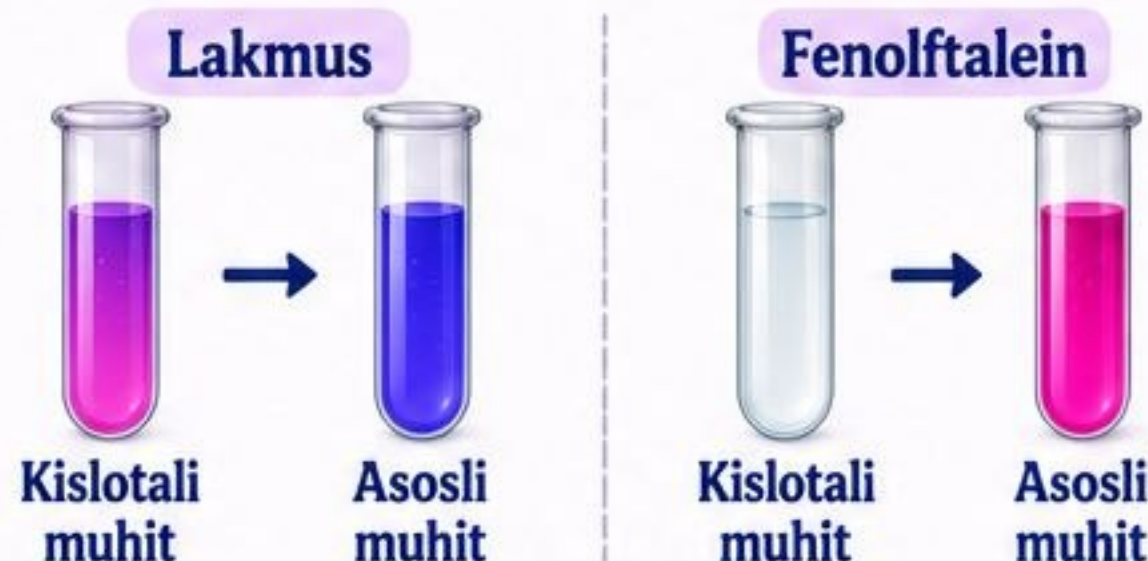
4 Amfoter oksidlar bilan reaksiyasi

Asoslar amfoter oksidlar bilan reaksiyaga kirishib, kompleks tuzlar hosil qiladi.

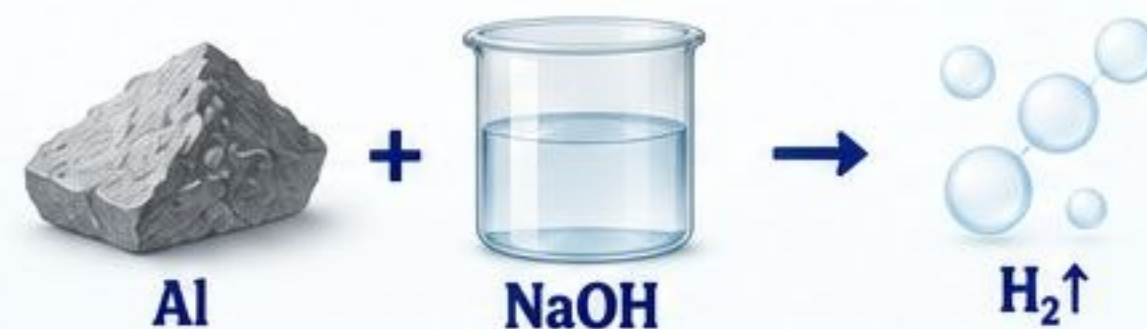
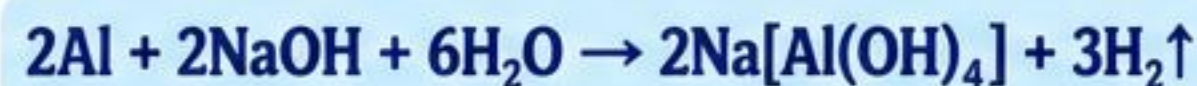
5 Indikatorlar bilan ta'siri

Asoslar indikatorlarning rangini o'zgartiradi.

6 Ba'zi metallar bilan reaksiyasi

Ba'zi faol metallar (masalan, Al, Zn) ishqorlar bilan reaksiyaga kirishib, vodorod va kompleks tuzlar hosil qiladi.

Eslab qoling!

Asoslarning kimyoviy xossalari o'ziga xos va muhitga bog'liq.

@Kimyo_tarqatmalar

Bilimo –
barqaror kelajak poydevori!

ASOSLAR: SUVDA ERIYDIGAN VA ERIMAYDIGAN

Ca(OH)_2 Mg(OH)_2 Al(OH)_3 NaOH KOH Ba(OH)_2 LiOH
 Fe(OH)_2 Fe(OH)_3 AgOH Cr(OH)_3 FrOH Zn(OH)_2

SUVDA ERIYDIGAN ASOSLAR

1

2

3

4

5

6

7

SUVDA ERIMAYDIGAN ASOSLAR

1

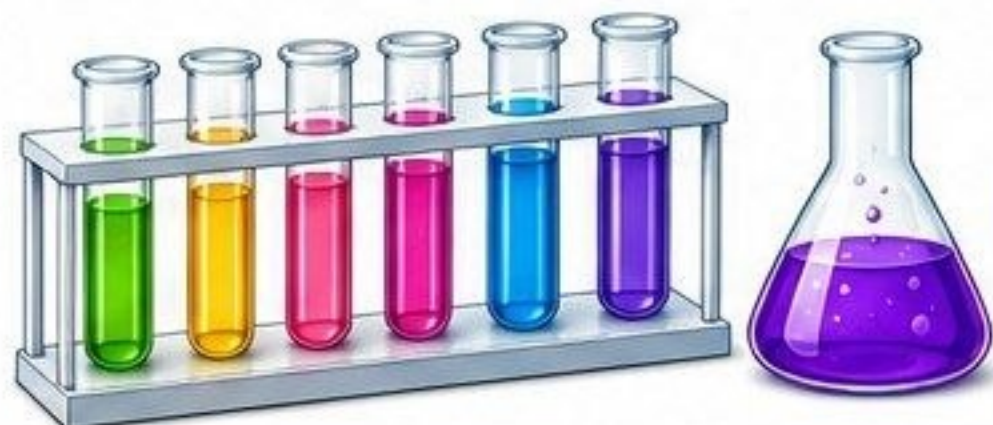
2

3

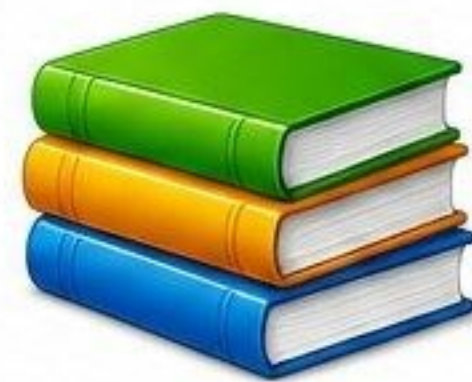
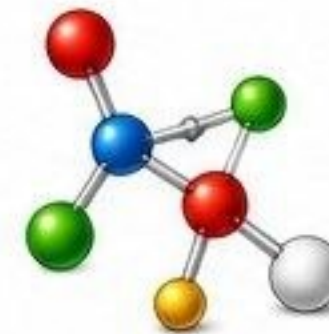
4

5

6

XULOSA:

KISLOTALAR

Ta'rif:

Bir yoki bir necha vodorod atomi va kislota qoldig'idan tashkil topgan murakkab moddalarga **kislotalar** aytiladi.

Umumiy formulasi:

Vodorod atomlari soni (n)

Kislota qoldig'i (kislotali qoldiq)

Kislota molekulasining tuzilish sxemasi:

Kislota qoldig'i

Vodorod atom(i) (lar)i

Kislota qoldig'i (kislotali qoldiq)

Misollar:

Xlorid kislota

Sulfat kislota

Nitrat kislota

Karbonat kislota

Sulfid kislota

Fosfat kislota

Sulfit kislota

Nitrit kislota

Kimyo - hayotni tushunish kaliti!

@Kimyo_tarqatmalar

H soniga ko'ra kislotalar turlari

H soniga ko'ra kislotalar quyidagi turlarga bo'linadi:

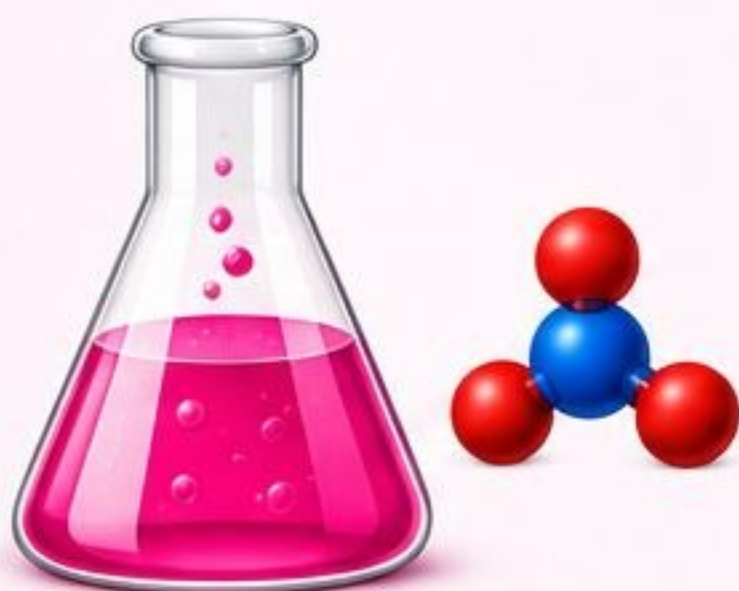
1

Bir negizli kislotalar

Tarkibida bitta vodorod atomi bo'ladi.

Nitrat kislota

2

Ikki negizli kislotalar

Tarkibida ikkita vodorod atomi bo'ladi.

Sulfat kislota

3

Uch negizli kislotalar

Tarkibida uchta vodorod atomi bo'ladi.

Fosfat kislota

4

Ko'p negizli kislotalar

Tarkibida to'rtta (yoki undan ortiq) vodorod atomlari bo'ladi.

Pirofosfat kislota

@Kimyo_tarqatmalar

O soniga ko'ra kislotalar turlari

O soniga ko'ra kislotalar **ikki turga** bo'linadi:

Kislordsiz kislotalar

Tarkibida kislorod atomi bo'lmagan kislotalar **kislordsiz kislotalar** deyiladi.

Misollar:

Xlorid kislota

Sulfid kislota

Yodid kislota

Ftorid kislota

Kislородli kislotalar

Tarkibida kislorod atomi bo'lgan kislotalar **kislородli kislotalar** deyiladi.

Misollar:

Sulfit kislota

Karbonat kislota

Permanganat kislota

*Kimyo -
hayotni tushunish kaliti!*

@Kimyo_tarqatmalar

Qiziqarli savol!

O'ylang
Tahlil qiling
Javob bering!

Ushbu kislotalarni bitta belgisiga ko'ra
2 guruhga ajrating -?

HCl

H₂SO₄

H₂S

HNO₃

HF

H₃PO₄

1-guruh

2-guruh

@Kimyo_tarqatmalar

*Kimyo -
hayotni tushunish kaliti!*

Oqartirish va dezinfeksiya
Ichimlik suvi va basseyn
suvini dezinfeksiya qilishda
ishlatiladi.

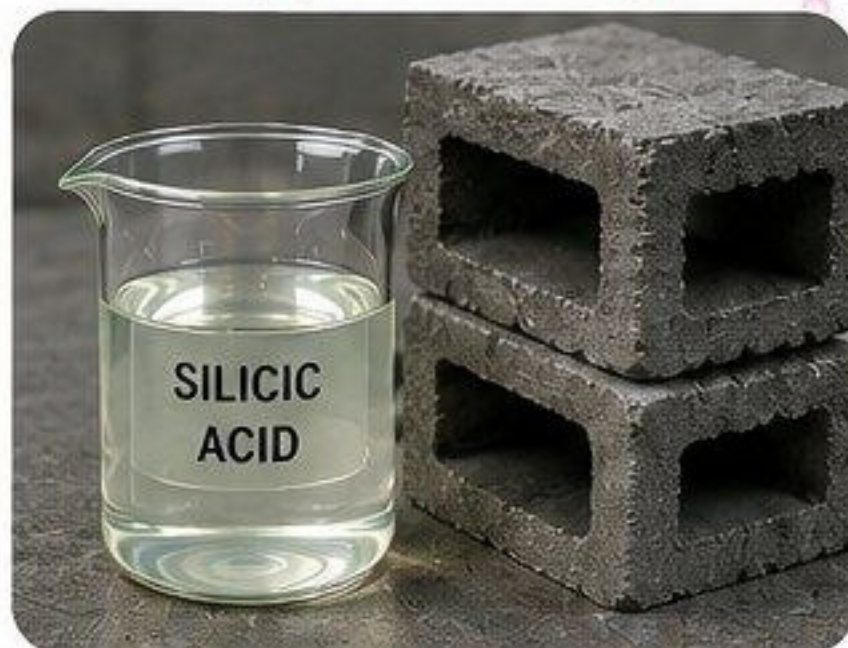
Oog'oz sanoati
Sellyuloza va qog'ozni
oqartirish jarayonlarida
qo'llaniladi.

Oziq-ovqat sanoati
Un, yog' va sharbatlarni
oksidlovchi va oqartiruvchi
sifatida ishlatiladi.

Laboratoriya va kimyo sanoati
Kuchli oksidlovchi modda sifatida
organik sintez va tahlillarda
ishlatiladi.

Tibbiyot va dezinfeksiya
Antiseptik va dezinfeksiyalovchi
vosita sifatida keng
qo'llaniladi.

Kimyoviy ishlab chiqarish
Oksidlovchi modda sifatida turli
kimyoviy jarayonlarida
ishlatiladi.

O'g'it va sanoat
Portlovchi moddalar, o'g'itlar va
bo'yoqlar ishlab chiqarishda
qo'llaniladi.

Organik sintez
Dori-darmonlar, bo'yoqlar va boshqa
organik moddalar sintezida
ishlatiladi.

1

BIR NEGIZLI KISLOTALAR

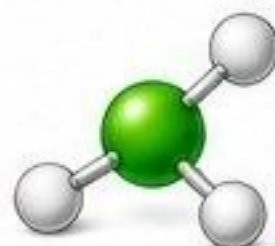

Ta'rifi: _____

Xossalari: _____

Misollar: _____

Umumiy formulasi: _____

2

IKKI NEGIZLI KISLOTALAR

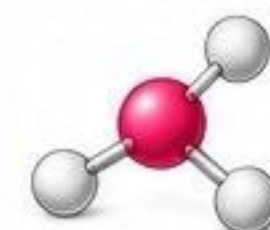

Ta'rifi: _____

Xossalari: _____

Misollar: _____

Umumiy formulasi: _____

3

UCH NEGIZLI KISLOTALAR

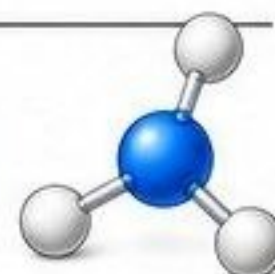

Ta'rifi: _____

Xossalari: _____

Misollar: _____

Umumiy formulasi: _____

4

KO'P NEGIZLI KISLOTALAR

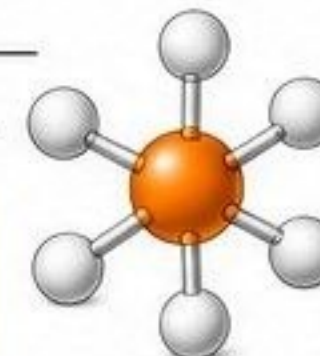

Ta'rifi: _____

Xossalari: _____

Misollar: _____

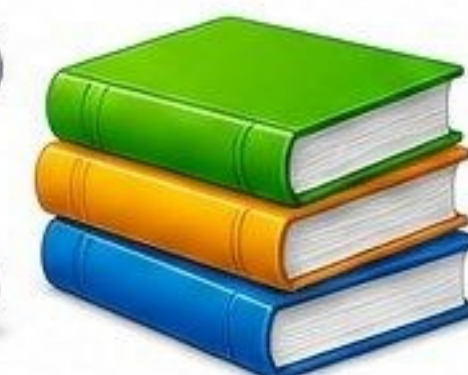
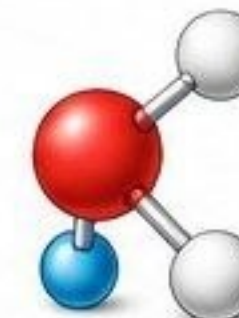
Umumiy formulasi: _____

KISLOTALAR

NEGIZLIK SONIGA KO'RA
TASNIFI

XULOSA: _____

TUZLAR

Kichik zarralar – katta imkoniyatlar!

Kimyo –
hayotni
tushunish
kaliti!

NaCl

Ta'rif:

Kislota tarkibidagi bir yoki bir necha vodorod atomlarining metall atomlariga almashinishidan hosil bo'ladigan murakkab moddalarga **tuzlar** deyiladi.

Umumiy formulasi:

Me – metall atomi
KQ – kislota qoldig'i
n – kislota qoldig'ining valentligi
m – metallning valentligi

Misollar:

Natriy xlorid
(osh tuzi)

Kaliy sulfat

Kalsiy karbonat
(bo'r, ohaktosh)

Magniy nitrat

Alyuminiy sulfat

Kalsiy fosfat
(apatit)

Tuzlar tabiatda keng
tarqalgan va hayotimizda
muhim ahamiyatga ega!

@Kimyo_tarqatmalar

Bilim –
barqaror kelajak poydevori!

Kimyo –
hayotni
tushunish
kaliti!

1. O'rta tuzlar

Misollar:

2. Nordon tuzlar

Misollar:

TUZLARNING TURLARI

3. Asosli tuzlar

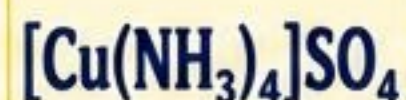
Misollar:

4. Kompleks tuzlar

Misollar:

5. Aralash tuzlar

Misollar:

@Kimyo_tarqatmalar

Bilim –
barqaror kelajak poydevori!

Tuzlarning fizik xossalari

Kimyo –
hayotni
tushunish
kaliti!

1 Agregat holati

Tuzlar odatda qattiq (kristall) modda holatida bo'ladi.

NaCl

2 Rangi

Tuzlar rangsiz yoki turli ranglarda bo'lishi mumkin.

NaCl
(rangsiz)

CuSO₄
(ko'k)

FeSO₄
(yashil)

3 Hidi

Tuzlarning o'ziga xos hidi yo'q.

4 Ta'mi

Ko'pchilik tuzlar ta'mga ega (masalan, osh tuzi – sho'r), ba'zilar ta'msiz yoki achchiq bo'lishi mumkin.

5 Suvda eruvchanligi

Tuzlarning ko'pchiligi suvda eriydi, ba'zilar kam eriydi yoki erimaydi.

6 Zichligi

Tuzlarning zichligi har xil bo'ladi.

7 Eritma muhiti

Tuzlarning suvdagi eritmaları neytral, kislotali yoki ishqoriy muhitga ega bo'lishi mumkin.

pH < 7
(kislotali)

pH = 7
(neytral)

pH > 7
(ishqoriy)

8 Elektr o'tkazuvchanligi

Tuzlar suvda eriganda elektr tokini o'tkazadi (elektrolitlar).

Eslab qoling!

Tuzlar kristall, rangsiz yoki rangli, odatda qattiq, suvda ko'pincha eriydigan moddalardir.

@Kimyo_tarqatmalar

Bilmo –
barqaror kelajak poydevori!

Tuzlarning eng asosiy kimyoviy xossalari

Kimyo –
hayotni
tushunish
kaliti!

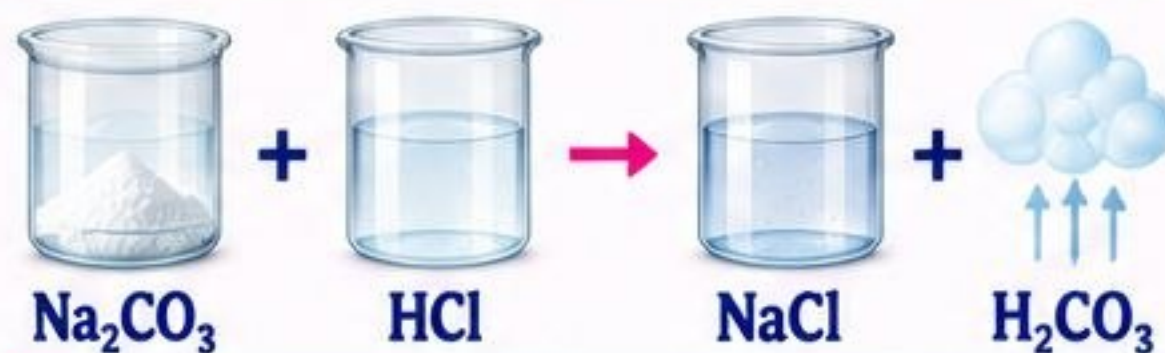
1 Metallar bilan reaksiyasi

Tuzlar o'zidan faolroq metallar bilan reaksiyaga kirishib, yangi tuz va metall hosil qiladi.

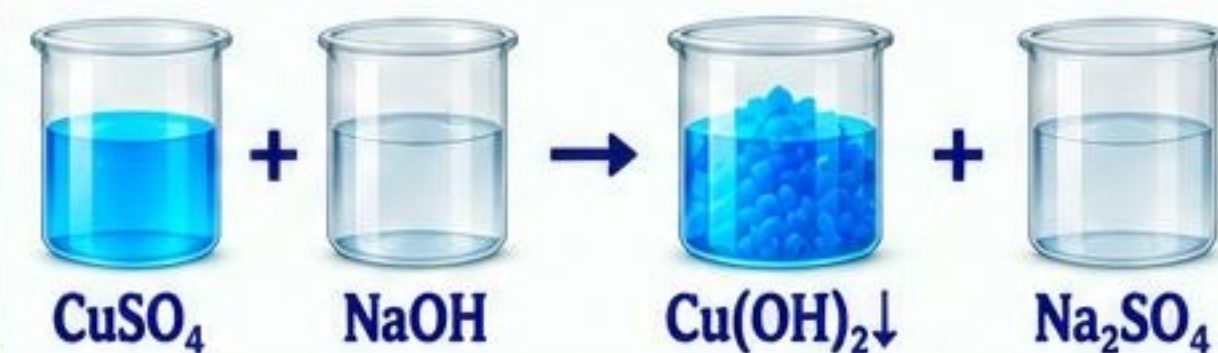
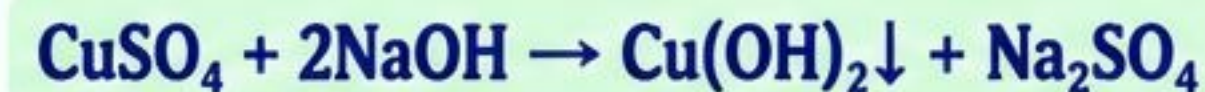
2 Kislotalar bilan reaksiyasi

Tuzlar kuchliroq kislota bilan reaksiyaga kirishib, yangi tuz va yangi kislota hosil qiladi.

3 Ishqorlar bilan reaksiyasi

Tuzlar ishqorlar bilan reaksiyaga kirishib, erimaydigan asos (cho'kma) va yangi tuz hosil qiladi.

4 Boshqa tuzlar bilan reaksiyasi

Tuzlar o'zaro reaksiyaga kirishib, erimaydigan tuz (cho'kma) hosil qiladi.

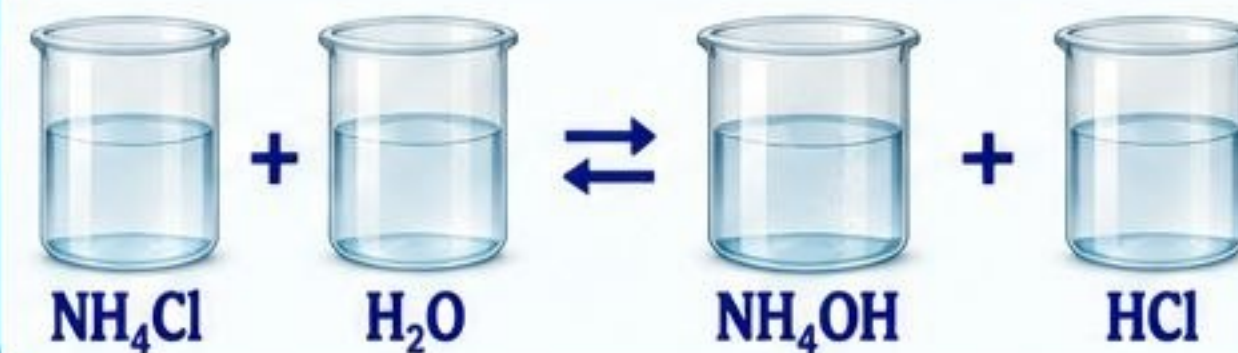
5 Qizdirishda parchalanishi

Ba'zi tuzlar qizdirilganda parchalanib, oddiy yoki murakkab moddalar hosil qiladi.

6 Suv bilan reaksiyasi (gidroliz)

Ba'zi tuzlar suv bilan reaksiyaga kirishib, muhitni o'zgartiradi (kislotali, ishqoriy yoki neytral).

Eslab qoling!

Tuzlar turli moddalar bilan reaksiyaga kirishib, yangi moddalar hosil qiladi.

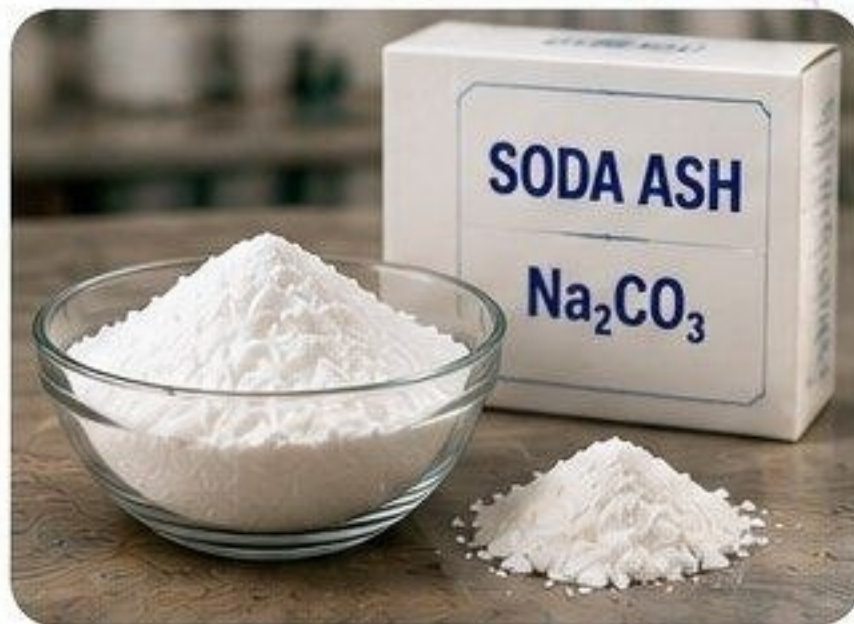

@Kimyo_tarqatmalar

Bilim –
barqaror kelajak poydevori!

Karbonat kislota tuzlari

Yuvish vositalarida, shisha ishlab chiqarishda, suvni yumshatishda

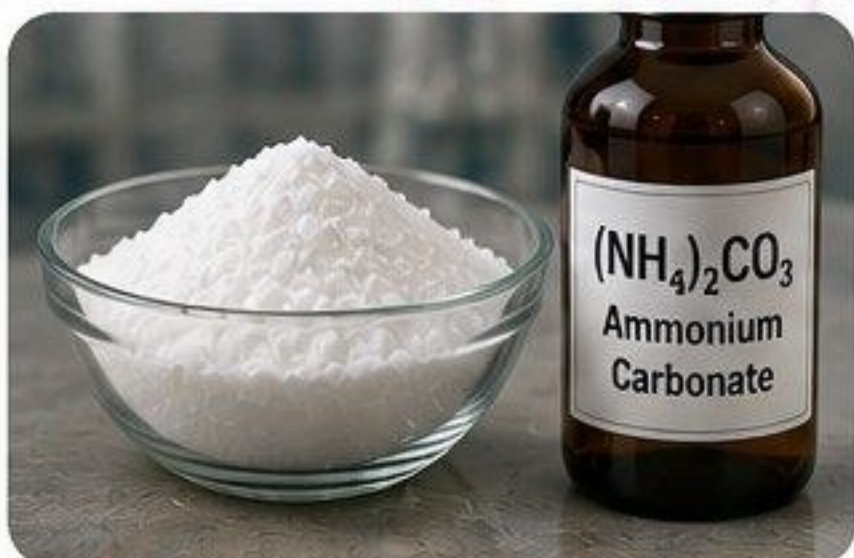
Qurilishda (ohak, sement), boyoq va qog'oz ishlab chiqarishda, to'ldiruvchi modda sifatida

Antatsid dori vositalarida (me'da kislotaligini kamaytirishda), to'ldiruvchi modda sifatida

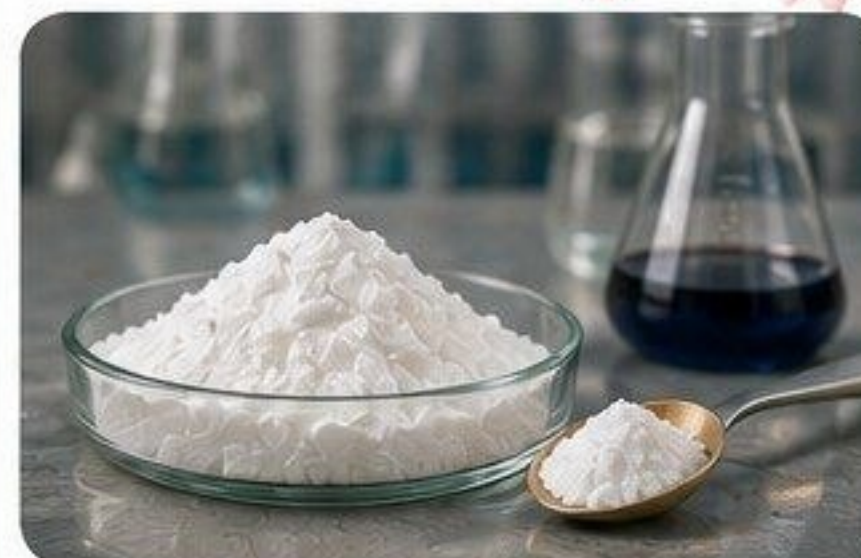
Shisha va sovun ishlab chiqarishda, kimyo sanoatida (kislota-ishqor reaksiyalarida)

Pishirish kukuni (baking powder) tarkibida, o't so'ndirgichlarda, laboratoriya reaktivi sifatida

Pishirishda (soda), antatsid dori vositalarida, tozalash vositalarida, gazlangan ichimliklarda

Qishloq xo'jaligida (o'simliklarni oziqlantirishda), yong'in o'chirgich kukunlarida, laboratoriya reaktivi sifatida

Suvdagi vaqtinchalik qattqlik (masalan, buloq suvi tarkibida), akvariumlarda pH barqarorligini saqlashda

Xlorid kislota tuzlari

Oziq-ovqat sanoati
va kundalik hayotda
(oshiq tuz)

Qurilishda (betonni
tez qotishini ta'minlash),
qotishga qarshi vosita

Changni bosish, yo'l va
maydonlarni muzlashdan
himoya qilishda

Suvni tozalashda
(flokulyant sifatida),
organik sintezda

Suvni tozalashda,
metallni o'yishda,
kimyo sanoatida

Qishloq xo'jaligida
(kaliyli o'g'it),
meditsinada

Ammiak ishlab chiqarishda,
quruq batareyalarda,
payvandlashda

Qishloq xo'jaligida
(fungitsid), elektrolitlarda,
kimyo sanoatida

Noorganik moddalarning asosiy sinflari

mavzusi bo'yicha mustahkamlash uchun topshiriqlar

1 Moddalarni sinflarga ajrating

Quyidagi moddalarni mos ravishda oksid, kislota, asos va tuzlarga ajrating.

NaOH CO₂ H₂SO₄ CaO KCl
HNO₃ Mg(OH)₂ SO₃ Na₂SO₄ HCl

2 Noto'g'ri javobni toping

Har bir qatorda berilgan moddalar ichidan boshqa sinfga mansub bo'lgan moddani aniqlang.

1) Na ₂ O	CaO	CO ₂	K ₂ O
2) HCl	H ₂ SO ₄	NaOH	HNO ₃
3) NaCl	K ₂ SO ₄	CaCO ₃	Mg(OH) ₂
4) Cu(OH) ₂	Al(OH) ₃	H ₂ O	Fe(OH) ₃

3 Formulani yozing

Berilgan nomlarga mos moddalarning kimyoviy formulasini yozing.

- 1) Natriy gidroksid
- 2) Karbonat kislota
- 3) Kalsiy oksid
- 4) Temir(III) xlorid
- 5) Alyuminiy gidroksid
- 6) Kaliy sulfat

4 Nomini yozing

Quyidagi moddalarin nomini yozing.

- 1) Ca(OH)₂
- 2) SO₃
- 3) HBr
- 4) Na₂CO₃
- 5) Fe₂O₃
- 6) CuSO₄

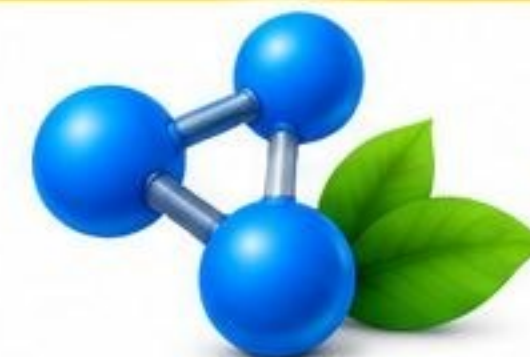
5 Reaksiya mahsulotini aniqlang

Reaksiyalarni tugallang va hosil bo'ladigan moddalar formulasini yozing.

- 1) $\text{CaO} + \text{H}_2\text{O} \rightarrow$
- 2) $\text{HCl} + \text{NaOH} \rightarrow$
- 3) $\text{SO}_3 + \text{H}_2\text{O} \rightarrow$
- 4) $\text{Zn} + \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow$ +
- 5) $\text{Na}_2\text{CO}_3 + \text{HCl} \rightarrow$ + +

6 Qisqa savollar

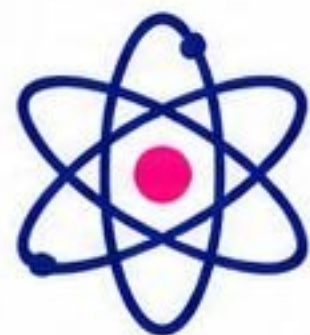
- 1) Oksidlar deb nimaga aytiladi-?
- 2) Kislotalarga 2 ta misol yozing-?
- 3) Asoslarga 2 ta misol yozing-?
- 4) Tuzlar deb nimaga aytiladi-?
- 5) Noorganik moddalarning asosiy sinflarini sanab bering-?

Kimyo - har joyda!

E'tiboringiz uchun rahmat!

*Kimyo -
kelajakka
kalit!*

*Bilim
dunyoni o'zgartiradi!*

